

Hikmet Yurdu, Yıl: 10, C: 10, Sayı: 20, Ocak – Haziran, 2017/2, ss. 197 – 212

KUR'AN'DA YER ALAN اعمى (A'MÂ) KELİMESİ ÇERÇEVESİNDE MANEVİ KÖRLÜK

Öğr. Gör. Lokman Bedir

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı

lokman.bedir@inonu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Refik Kasım

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belağatı Ana Bilim Dalı

rafik.kasim@inonu.edu.tr

Öz:

Kur'an, dünyada inanç bakımından körlük edenlerin, âhirette kör olarak haşrolacaklarını bildirir. Bununla birlikte âhret yolcusu olan insanlara, kendilerini bu körlükten nasıl muhafaza edeceklerinin yolunu da gösterir. Kur'an'da körlüğü ifade eden اعمى kavramı 33 kez yer almakla birlikte bunlardan 29'u manevi körlüğü kasteder. Maddi körlük insanı dünyayı görmekten mahrum eder. Manevi körlük ise cennetten mahrum eder.

Anahtar Kelimeler: Allah, Kur'an, tefsir, körlük, âhret.

Abstract:

Spiritual Blindness Within The Frame Of اعمى (A'Mâ) Word That Takes Place In The Koran

The Koran states that the blind ones in this world will be resurrected as blind in the hereafter. It also show how to protect themselves from this blindness to the people who are passengers of hereafter. The concept of اعمى is stated 33 times in Koran but 29 of these means spiritually blindness. Physically blindness de-vest people of seeing the world. Spiritually blindness deprives of the heaven.

Key Words: God, Koran, commentary, blind, hereafter.

Giriş

Kur'an-ı Kerim'de sekizi fiil, yirmi beşi isim olmak üzere, müştaklarıyla birlikte toplam otuz üç kez yer alan اعمى (a'mâ) kelimesi, hem görme organı olmayan veya sonradan görme yetisini kaybedenler için hem de peygamberlere, dine, ilahi kitaplara, kısacası hakka ve hakikate karşı körlük yani basiretsizlik edenler için kullanılmıştır. Ancak körlüğü konu edinen âyetlerin büyük bir kısmı basiretsizliği, diğer bir ifadeyle manevi körlüğü ele almaktadır. Bu doğrultuda konuyla ilgili âyetlerde manevi körlüğün sebep ve sonuçları üzerinde önemle durulmuş ve bu konuda insanlar ısrarla uyarılmıştır.

Şu halde Kur'an'ın bu kavrama yüklediği iki farklı anlamdan söz edebiliriz.

1. Nesnelerin görülmesine karşın dinin çağrıda bulunduğu hakikate algının ve kalbin kapalı olması şeklindeki manevi körlük.
2. Gözün nesnelere görememesine rağmen hakikati idrak ederek ona teslim olması şeklindeki manevi görürlük.

Bu konunun merkezinde duran âyetlerden biri şu şekildedir: *أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ* Biz ona iki göz vermedik mi?¹ âyet-i kerimesinde yer alan 'iki göz' ifadesini Mâturîdî (ö. 333) şu iki anlama gelecek şekilde tevil etmektedir.

a. Biz sizin için mahsûsâtı (idrak edilecek tecrübi alan) nazar ve tefekkürle idrak edebilecek iki göz yaratmadık mı?

b. Gözünüzü zararlı şeylerden koruyacak bir yapıda yaratmadık mı?

Mâturîdî âyette zikredilen 'göz' ile hem bedene ait bir organın dış etkilerden muhafazası anlamında doğrudan görme organını hem de fiziki âlemden hareketle ilahi âleme ulaşmayı sağlayan düşünme ve akletme melekesini kastetmektedir².

Birçok âyette idrakin hakikate kapalı olması anlamına gelen basiretsizliğin a'ma kelimesi ile ifade edildiği görülmektedir. Bu tutumuyla Kur'an a'ma kelimesine, görme duyusunu kaybedenlerin değil; hakikati ve doğruyu göremeyenlerin bir niteliği olarak yer vermektedir. Esasında Kur'an, bununla manevi körlüğün çok ciddi bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Gözün görmemesi bireyle sınırlı kalan bir zarardır. Daha doğrusu körlük, kınanan veya ayıplanan bir kusur değildir. Çünkü bireyin kendi tercihine bağlı olmayan bir özürdür. Fakat manevi körlük, bireyin kendi iradesi ile tercih ettiği bir özürdür. Bu açıdan sadece bireyle sınırlı kalmayıp îtikadî ve sosyal alana da etki edebilecek manevi hastalık türüdür. Çünkü batıla inanıp hakikati görmek istemeyen birinin doğru ve gerçek olana iletmesi mümkün değildir. Fakat gözleri görmeyen biri İbn Mektûm örneğinde olduğu gibi bir peygambere dahi doğruyu hatırlatabilmektedir.

Makalemizde, gönül/kalp gözü kör olanlar ve âkıbetleri, Kur'an âyetleri ışığında incelenmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede önce *أعمى* lafzının lügat ve ıstılah anlamı hakkında genel bilgiler verilecek sonra Kur'an'daki kullanılışı üzerinde durulacaktır. Konuyu tasvirî metodu esas alarak incelemeye çalışacağız. Bu doğrultuda öncelikle *أعمى* kavramının lügat anlamına yer vereceğiz. Daha sonra anlam ve kapsamını tespit etmek

¹ Beled, 90/8.

² Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el- Maturîdî, *Te'vîlâtü-Ehli's-Sünne*, thk. Mücdi Basiliüm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyyi, Beyrut 2005, X/534.

için tefsir kaynaklarına başvuracağız. Burada özellikle vurgulamalıyız ki Kur'an'ın, görme ile ilgili birçok kavrama yer verdiği açıktır. Bu kavramların bütünüünün makale düzeyinde bir çalışma içerisinde irdelenmesinin zorluğundan dolayı araştırma, maddi ve manevi körlüğü ifade eden Kur'an âyetleri ve onların tefsirleriyle sınırlı tutulacaktır.

1. أَعْمَى (A'MÂ) KELİMESİNİN LÜGAVÎ ANLAMI

(اعْمَى) “amiye” fiili, her iki gözün görme duyusunu kaybetmesi, hiçbir şeyi görememe anlamına geldiği gibi basiret ve idrak fonksiyonunun yitirilmesi, hak ve hakikatin görülememesi anlamlarına da gelmektedir³. Mankus isim⁴ olan⁵ أَعْمَى (a'mâ) kelimesi, sadece bir gözü değil, iki gözü kör olan kimse için kullanılmaktadır.⁶ Diğer açıdan أَعْمَى (a'mâ), manen dalâlet içerisinde olan⁷ ve kalben görme yetisini yitiren kimseler için de kullanılan bir isimdir⁸.

2. MANEVİ KÖRLÜĞÜ İFADE EDEN أَعْمَى (A'MÂ) KELİMESİNİN KUR'AN'DAKİ KULLANIMI

Kur'an-ı Kerim'de أَعْمَى (a'mâ) kavramının hem maddi hem de manevi körlüğü ifade etmek için kullanıldığını görmekteyiz. Ancak biz konumuz icabı manevi körlüğü ele alan âyetleri inceleyeceğiz.

2.1. أَعْمَى (A'mâ) Kelimesinin Kur'an'da Fiil Formunda Kullanımı

Körlüğü ifade eden عَمِيَ ve عَمُوا kelimeleri birer âyette geçmektedir. عَمِيَ fiilinin yer aldığı âyet şudur: فَذُجَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيظٍ (Doğrusu) size Rabbiniz tarafından basiretler (idrak kabiliyeti) verilmiştir. Artık kim hakkı görürse faydası kendisine, kim de kör olursa zararı kendinedir...⁹. Mâturîdî bu âyetteki besâir kelimesini, ‘Rabbinizden açık bilgiler geldi’ şeklinde yorumlar. Buradan hareketle o, Allah'ın varlığı

³ Mecdüddîn Muhammed İbn Ya'kub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamus-ul Muhit*, er-Risâle Beyrut 2005, 1315; Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitabu-l Ayn*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyyi, Beyrut 2003, II/232; İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcu'l-Luğati ve Sihâhi'l-Arabîyyeti*, Dâru'l-İlmi'l-Millîyyîn, Kahire 1956, VI/2439; Ebu'l- Bekâ, Eyyüb b. Musa el- Hüseyin el- Kefevî, *Mu'cemu fi'l-Mustalahât ve'l-Furûku'l Luğaviyye*, (2. Baskı), er-Risâle, Lübnan 1998, 652; Muhammed İbn Mükerrrem İbn Manzur-il Afrikiyyi-l Mısıriyyi, *Lisan-ul Arab*, Vüzâratü's-Sekafe ve'l-İ'lam Şuuni-s Sekafiyyi el- Amme, Bağdat 1992, IV/3115, Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza el- Hüseyin ez- Zebîdî, *Tâcu'l- Arûs Min Cevâhiri'l- Kâmûs*, thk. Dâhî Abdu'l- Bâkî, Tûrâsî'l- Arabîyyi, Kuveyt 2001, XXXIX/107; Muhammed Ali Tahânevî, *Keşf-ü Istilâhâtî'l- Fünûn ve'l- Ulûm*, Mektebet-ü Lübnan, Lübnan 1996, II/1238; Ebi'l-Kasım Hüseyin bin Muhammed bin Mufaddal er-Râğîb el-İsfehânî, *El- Müfredat fi Ğarîbi'l-Kur'an*, Nezâr Mustafa el- Bâz, y.y, trs, II/452.

⁴ Son harfi ي olup sondan bir önceki harfin harekesi esre olan isimlerdir.

⁵ Zebîdî, XXXIX/107.

⁶ İbn Manzur, IV/3115; Ferâhidî, IV/232.

⁷ Cevherî, VI/2440

⁸ Firuzabadi, 1315

⁹ En'am, 6/104.

ğına delil teşkil eden bilgi ve belgeleri “besâir” ile ifade etmektedir. Ona göre insanlar, peygamberlerin getirdiği haberler ve tecrübi âlem üzerinde tefekkür eder ve böylece besâirlerin farkında olurlar. Ya da nazar ve tefekkürü inat ve büyülenme ile terk eder bunun sonucunda da besâirleri göremezler. Ayrıca Mâturîdî bu kavramı izah ederken, insanın bizzat kendisinin Allah'ın varlığına delil olduğunu söylemektedir. Görüldüğü üzere onun düşüncesinde manevi körlük ancak delil ve bilginin varlığından sonradır. Apaçık bilgiler ulaştıktan sonra bireyin hakikatten yüz çevirmesini o, delilleri görememe olarak anlamaktadır¹⁰.

Bu âyette, hakikati görmek istemedi, ondan yüz çevirdi,¹¹ bunun sonucunda, câhil kaldı,¹² dolayısıyla ameli bıraktı¹³ anlamına gelen *عمى* fiili, tekil ve müzekker kalıbında gelmesine karşın başındaki *من* (men) edatı müfred-cemi ve müzekker-müennes ayrımı yapmayıp, umuma şâmil olduğu için âyet genele hitapta bulunmaktadır. Âyet hakikati görmek istemeyen herkesi içerisine almaktadır. Âyetin ifade ettiği anlam, hakikatin kimseye kapalı olmadığıdır. Akleden kalbe¹⁴ sahip olan herkes için Allah'ın varlığının delilleri apaçıktır. Dolayısıyla âyet delillerin kapalı olmasını değil, bilinçli bir şekilde gözlerin delilleri görmek istememesinden söz etmektedir.

وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِئْتَنَةً فَعَمُوا وَصَمُوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ **(a'mû)** fiili ise şu âyette yer almaktadır: *وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِئْتَنَةً فَعَمُوا وَصَمُوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ* *Bir belâ olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah teobelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu...*¹⁵ Âyetteki “kör kesildiler” şeklinde Türkçeye çevrilen *عَمُوا* kelimesi de dinin emir ve yasaklarına karşı¹⁶ Göz ve kulakları kendilerini doğruya ulaştıracak yapıda olmasına rağmen bundan faydalanmayı tercih etmeyip, hidâyet yolunu görememek,¹⁷ emre muhalefet ve isyan üzere hayatına devam etmek¹⁸ manalarına gelmektedir.

فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ **(‘Amiyet)** kelimesi bir âyette yer alır: *فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ* *İşte o gün onlara bütün haberler körleşmiştir...*¹⁹ Âyette yer alan “o gün onlara bütün haberler körleşmiştir” ifadesiyle; müşriklerin âhiretteki şaşkınlıklarına, dillerinin tutulması sebe-

¹⁰ Mâturîdî, IV/201-202.

¹¹ Muhammed Cemaleddin Kâsımî, *Mehâsinü't- Te'vîl*, y.y, VI/2455.

¹² Ebû Alâ'l- Fadl İbnî'l- Hasan et- Tabersî, *Mecmau'l- Beyân Fi Tefsîri'l- Kur'an*, Dâru'l- Murtazâ, Beyrut 2006, IV/98.

¹³ Maturîdî, IV/205.

¹⁴ Hac, 22/46.

¹⁵ Maide, 5/71.

¹⁶ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l- Beyân*, Matbaa-i Osmaniye, h. 1331, II/421.

¹⁷ Maturîdî, III/565.

¹⁸ Ebû'l- Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el- Kelbî, et- *Teshîl li Ulûmi't- Tenzîl*, Dâru'l- Kütübü'l- İlmiyyi, Beyrut 1995, I/245.

¹⁹ Kasas, 28/66.

biyle²⁰ ne yapacaklarını ve ne söyleyeceklerini bilemeyeceklerine²¹, onlara yol gösterecek haberlerin gelmemesine, delillerden ve cevaplardan yoksun kalmalarına²², veya ileri sürecekleri özürlerinin kabul edilmeyeceğine ve onlar dünya hayatlarında peygamberlere icabet etmedikleri gibi, âhirette de onların taleplerinin cevapsız kalacağına işaret edilmiştir²³.

تَعْمَى (Ta'mâ) kelimesi bir âyette yer alır: *أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ أَلْفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ ... gözler kör olmaz; lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur.*²⁴

Maturîdî, bu âyetin Abdullah İbn Ümmü Mektûm'la alakalı olduğuna dair bazı görüşler nakleder ve bu görüşlere dair şöyle der: Gerçek körlük kalplerin körlüğüdür, gözlerin körlüğü değildir. Zira Abdullah'ın gözleri görmezdi, ama kalbi kör değildi.²⁵ Her ne kadar Abdullah b. Ümmü Mektûm'la alakalı olduğuna dair böyle bir görüş nakledilse de, cumhura göre âyet müşrikler hakkındadır. Zira müşriklerin gözleri değil, fakat kalpleri kördü.²⁶ Bundan dolayı hakikati göremiyorlardı. Aslında hakikati bilmelelerine rağmen ona kör bakıyorlardı. Bu sebeple Mâturîdî âyette geçen "kalpler" ifadesini akıllar ve anlayışlar olarak açıklamaktadır. Ona göre inkâr edenler, gerçek manada tefekkür etse, delilleri görse ve işitse hakikati mutlak surette bileceklerdir. Mâturîdî'nin düşünce sisteminde kendisinden faydalanılmayan uzuv, işlev ve anlamını yitirmiştir. Dolayısıyla akletmeyen kalp anlayışsız, görmeyen göz kör ve işitmeyen kulak sağır olarak nitelenmektedir²⁷.

عَمِيَّت (Ummiyet) kelimesi bir âyette geçmektedir: *قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي (Nuh) dedi ki: ...Rabbim bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz?*²⁸ Kavmi, Nûh'u (a.s.) ve Allah'tan (cc) getirdiklerini reddettiklerinde, kavmine karşı bu ifadeyi kullanmıştır. Onun;

²⁰ Muhammed Ali Sâbûnî, *et- Tefsîru'l- Vâdih el- Müyesser*, Mektebetü'l- Asriyyi, Beyrut 2007, 971.

²¹ İbni Cüzey, *et- Teshîl*, II/150; Abdülcelil Bilgin, *Kur'ân'ın Sözcükleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2011, 100.

²² Zemahşerî, Carullah Ebi'l- Kasım Mahmud b. Ömer, *el- Keşşaf an Hakaik-ı Gavamizi't- Tenzil ve Uyuni'l- Ekavil fi Vücuhi't- Tevil*, Thk: Adil Ahmed Abdul Mecud ve Ali Muhammed Muavviz, Mektebetü Abikan, Riyad 1998, IV/519; Kâdı Beydâvî, Abdullah İbn Ömer İbn Muhammed Nâsiruddîn el-*Beydâvî*, *Envaru't- Tenzil ve Esraru't- Te'vil*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 1991, III/519.

²³ Maturîdî, VIII/188.

²⁴ Hac, 22/46.

²⁵ Maturîdî, VII/429.

²⁶ İbni Cüzey, *et- Teshîl*, II/60; Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî, Câmu'l- Beyân An Te'vil-i Âyi'l- Kur'an*, Tahkik: Abdullah b. Abdu'l- Muhsin et- Türkî, Dârul- Hicr, Kahire 2001, XVI/595.

²⁷ Maturîdî, VII/429.

²⁸ Hud, 11/28.

“Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından (bildirilen) açık bir delil üzerinde isem” derken kastettikleri, ilim, marifet, peygamberlik görevi, ibadetler, şirk koştuktan uzak durmak vb. şeylerdir.²⁹ Âyetin “O bana kendi katından bir rahmet vermiş” kısmında zikredilen ‘rahmet’ lafzı, muvaffak olmak, nübüvvet ve hikmet manalarına gelir. Nuh (a.s.) bütün bu bildirilenlere iman etmiş, emredilen hususları yerine getirip yasaklanan şeylerden de kaçınmıştır. Bu durumda kavminin körlüğü ile Allah’a iman ve itaat etmeye yanaşmamaları kastedilmiştir.³⁰ İbn Cüzey (ö. 741) bu âyetteki عميت filinin, خفيت (gizlenmiş) anlamında olduğunu ifade eder³¹.

Görüldüğü üzere, mâzî ve muzârî olmak üzere أعمى kelimesinin fiil halinde bulunduğu âyetlerin tamamında ele alınan körlük, dünya hayatında peygamberlere, ilahi dinlere ve kitaplara karşı mânevî körlüğü ifade etmektedir.

2.2. أعمى (A'ma) Kelimesinin Kur'an'da İsim Formunda Kullanımı

أعمى (A'mâ) kelimesi Kur'an'da fiil formunda kullanıldığı gibi isim formunda da yer almaktadır. İsim halinde bulunanlar, أعمى (a'mâ), أعمى (amen), عمون (amûn), عمين (amîn), عمى (umyun), عميا (umyen) kelimeleridir.

“Kör” anlamına gelen أعمى (a'mâ) kelimesi -müştakları hariç- Kur'an-ı Kerim'de 14 kez tekrarlanır. Bunlardan 4 tanesi gerçek körlüğü³², 10 tanesi manevi körlüğü ifade etmektedir³³. Yani körlüğü ele alan bu âyetlerin büyük çoğunluğu manevi körlüğe tahsis edilmiştir. Bu da manevi körlüğün maddi körlükten daha tehlikeli ve daha zararlı olduğunu gösterir³⁴. Bu âyetlerin on ikisinde mümin - kâfir; dalalet ehli - hidâyet ehli; cahil - âlim kıyaslaması yapılmıştır³⁵.

أعمى kelimesinin fiil haliyle bulunduğu âyetlerde olduğu gibi, isim olarak yer aldığı âyetlerde de insanların, tüm açıklığına rağmen hakikati göremeden mahşere gitmeleri kastedilir. Özellikle bu âyetlerden iki tanesine yer vermek konunun aydınlatılması açısından son derece önemlidir.

²⁹ Taberî, XVIII/297.

³⁰ Taberî, XVIII/298.

³¹ İbn Cüzey, *et- Teshîl*, I/395.

³² Hûd, 11/24; Nûr, 26/61; Fetih, 48/17; Abese, 80/2.

³³ Bkz. En'am, 6/50; Ra'd, 12/16, 19; Fâtır, 35/19; Mümin, 40/ 58...

³⁴ Lokman Bedir, <http://www.duzgu.com/2016.08.01/dunya-ve-ahirette-korluk-15-Temmuz-munasebetiyle>. Bu âyetlerden bazıları için bkz. Hud, 11/24; Ra'd13/16; İsra, 17/72; Fâtır, 35/19-21; Ğâfir, 40/58.

³⁵ Ebu Abruhrâmân b. Muhammed b. Mahlûf Ebi Zeyd es- Seâlibî'l -Malikiyyi, *Tefsiru's- Seâlibi, el- Cevahiru'l- Hisan Fi Tefsiri'l- Kur'an, İhyâi't- Tûrasi'l- Azli*, Beyrut 1997, II/466.

Bu âyetlerden birincisi şudur: *وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَصْغَىٰ وَأَصْلَىٰ سَبِيلًا* “Bu dünyada kör olan kimse âhirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.”³⁶ Bu âyete göre dünyada kör olan âhirette de kör olacaktır. Ama bu âyette bahsedilen körlüğün ne olduğuna dair bir izah getirilmemiştir. Bu âyetin öncesinde, bahsi geçen körlüğün ne olduğuna ışık tutulmaktadır: *Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar.*³⁷

Bu iki âyet arasındaki ilişkiyi irdelediğimizde şu hususların varlığı dikkat çekmektedir. Öncelikle dünyadaki körlüğün sebebi olarak yeterince inceleme ve araştırma yapmaksızın körü körüne bir kimsenin taklit edilmesi öne çıkmaktadır. Çünkü doğruluğu şüpheli olan bir başkasının gözüyle hakikati elde etmeye çabalamak birey için doğru bir tercih olmayabilir. Bu nedenle bireyin, hakikate ulaştıracak rehberler edinmesi istenmektedir. Kur’an ve peygamberin sahih sünneti insanın hakikat ve hidâyete ulaşmasında rehber edineceği önderlerin en sağlamıdır. Kur’an’ın urvetu’l-vüskâ³⁸ terkihiyle ifade ettiği sağlam ve garanti rehber, bu açıdan dinin bildirdiği ve yönelttiğinden başkası değildir.

Bu âyetler peygamberlerin yaşadığı dönemlerdeki insanları kapsadığı gibi, onlardan sonra gelen nesilleri de kapsamaktadır. Mesela, peygamberimiz Mekke müşriklerini Kur’an-ı Kerim’e uymağa davet ettiğinde, onlar atalarına uyacaklarını söylemişlerdir³⁹. Atalarını kendileri için önder kabul etmiş ve körü körüne onları taklit etmişlerdir. Bunun neticesi olarak da âhirette manen kör olarak haşrolacaklardır.

Bu âyetler bize sorumluluk ve hesabın öncelikle bireysel olduğunu haber vermektedir. Herkes ilk önce kendi yaptığından sorumludur ve özgür tercihiyle bağlı oluşan sonuçlarla yüzleşecektir. Çünkü insan akıl ve irade sahibi bir varlıktır. Bu nedenle âhirette bireyin kendi sorumluluğunu üzerinden atıp bir başkasına yüklemesi mümkün değildir. Buradan hareketle diyebiliriz ki, bir başkasını körü körüne taklit, bireyi körleşmeye varan bir boyuta götürebilmektedir. Bundan dolayı kendisine tabi olunan şahısların doğruluk ve dürüstlüklerini teyit edecek temel ilkelerin tespiti her inanan için zorunludur. Bu şekilde dini ve ahlaki doğru ve gerçeklikler muvacehesinde şahısların inanç ve tutumları eleştiri süzgecinden geçirilebilir. Bu sayede yanlışla doğru zannıyla uyma sapmasına engel olunabilir.

³⁶ İsra, 17/72.

³⁷ İsra, 17/71.

³⁸ Bakara, 2/256.

³⁹ Bkz. Bakara, 2/170; Lokman, 31/21.

Akıl sahibi olarak yaratılan insan yaptıklarından sorumlu tutulmuştur. Âhirette kimse başkasının günahını yüklenmeyecektir⁴⁰. Ancak körü körüne birilerinin peşinden gidip de Allah yolundan sapmanın cezasıyla baş başa kalınca, işin vahametini anlayıp kendilerini saptıranların iki kat ceza almalarını isteyeceklerdir: *Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar, derler. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lânetle rahmetinden kov*⁴¹. Âyette onlara uymanın yaratmış olduğu vicdani pişmanlık ile bir teselli bulma isteği göze çarpmaktadır. Mâturîdî, böyle bir teselli imkânının olmaması halinde bu şekilde talepte bulunan kimselerin azap ve sıkıntısının katlanacağını söyler⁴².

Âyetlerde ifade edilen en genel anlam, hakikate ait bilgi ve belgelerin akıl sahibi herkese açık olması ve insanların doğrulukları şüpheli olan şahıslara körü körüne tabi olmalarının akıl dışılığıdır.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ آيَاتِنَا فَسَيُؤْتِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيْتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْفَسَى “Kim de beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu, kıyamet günü kör olarak hasre-deceğiz. O: Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Oysa ben, hakikaten görür idim! der. (Allah) buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun! Doğru yoldan sapanı ve Rabbinin âyetlerine inanmayı işte böyle cezalandırırız. Âhîret azabı, elbette daha şiddetli ve daha sürekli-dir.”⁴³

Yukarıdaki âyetler maddî değil manevî körlükten, yani Allah'ı anmaktan yüz çevirmekten bahsetmiş. Çünkü Allah'ı hatırlatan delilleri göremeyen birinin ahirette göremeyeceğinden söz edilmektedir. Dolayısıyla burada ifade edilen manevi körlüktür. Bu sebeple O'nu anmaktan yüz çeviren kimsenin bu büyük hatasının neticesi olarak ahirette kör bir şekilde haşrolunacağı bildirilmiştir. Ayrıca, âyet kör olarak haşrolanların, neden kör bir şekilde haşredildiklerini soruşturmalarını ve onlara verilen cevabı konu edinmiştir. Ancak Mâturîdî'nin de aralarında bulunduğu bazı müfessirler bu tür insanların ahiretteki körlüğünün maddî olabileceği gibi manevî olabileceğine de yönelik fikir beyan etmişlerdir. Bu husus aşağıda etraflıca ele alınacaktır.

Allah'ı (cc) anmaktan yüz çevirmek, dünya hayatında O'nun peygamberini ve göndermiş olduğu Kur'an'ı rehber edinmemek ve yaşayışını ona göre düzenlememek

⁴⁰ En'am, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

⁴¹ Ahzâb, 33/67-68.

⁴² Mâturîdî, VIII/418.

⁴³ Taha, 20/124-127.

demektir. Böyle yapan insanlar, âhirette kör olarak haşrolmayı kendileri tercih etmektedirler.

Yukarıdaki âyetin, “kim ki, beni anmaktan yüz çevirirse” mealindeki kısmıyla ilgili yapılan yorumları şu şekilde özetlemek mümkündür: Kim, Allah’ın emrine ve Rasûlüne indirdiğine muhalefet ederse⁴⁴, Kur’an’dan⁴⁵ yüz çevirirse ve ona iman ile uymazsa⁴⁶, Allah’ın (cc) ve Rasûlünün emirlerine aykırı davranırsa⁴⁷, Kur’an’dan⁴⁸ ve önceki ilâhî kitaplardan⁴⁹, dinden, kitabı tilavetten, ondakilerle amel etmekten yüz çevirip⁵⁰ de hidâyete ittiba etmezse⁵¹, Allah’ı (cc) hatırlatan şeylerden⁵², peygamberden⁵³, hüdâdan⁵⁴ yüz çevirirse⁵⁵ şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz.

Müfessirlerin büyük bir kısmı âyette geçen, “kör olarak haşredeceğiz” ifadesine ana hatlarıyla; “kıyâmetten sonra mahşerde kör olarak haşrolmak”, “bir görüp bir kör olarak mahşer meydanına sevk edilmek”, “kabirden kalkarken görür vaziyette kalkmakla beraber, mahşer meydanına kör olarak sevk edilmek”, hâsılı “âhirette cehennem dışındaki her şeye karşı körlük”, şeklinde manalar vererek “gerçek körlük” olarak yorumlamışlardır.⁵⁶ Bunun yanında, âyetin bu kısmını; hayırlı işlere yönelik körlük, hayırlara doğru yol bulamamak, delili olma konusunda körlük (âhirette yol göstereni olmamak), şaşkın bir şekilde mahşer meydanına gidip, kendisinden azabı uzaklaştıracak bir imkân

⁴⁴ İmam el- Celil el- Hafız İmâdü’l- Din Ebi’l- Fidâ İsmail İbn. Kesir ed- Dimeskî, *Tefsiru’l- Kur’ani’l- Azim*, Thk: heyet. Kurtuba Yayınları, Kahire 2006, IX/377.

⁴⁵ Ebu’l- Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en- Nesefî, *Medârikü’t- Tenzil ve Hakâiki’t- Te’vîl*, Thk: Seyyid Zekeriya, Nezar Mustafa el-Baz, trs, III/697.

⁴⁶ Cevzî, V/330; Bağavî, V/300.

⁴⁷ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü’t- Tefâsîr*, Dâru’l- Fikr, Beyrut 2000, II/250.

⁴⁸ Âlûsî, Ebu’l- Fadl Şihâbu’l- Din es- Seyyid Mahmud, *Rûhu’l- Meânî fi Tefsiri’l- Kur’ani’l- Azim*, İhyai’t- Tûrâsi’l- Arabî, Beyrut- trs, XVI/276.

⁴⁹ Bursevî, V/441; Hayyan, Muhammed Yusuf Ebu Hayyan el- Endülüsî, *Tefsiru’l- Bahri’l- Muhit*, Thk: heyet, Dâru’l- Kütübü’l- İlmiyyi, Beyrut 1993, VI/265.

⁵⁰ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el- Kurtubi, *El- Cami’ Li Ahkâmi’l- Kur’an*, Thk: Abdullah b. Abdu’l- Hasani’t- Türkî, Müessesetü’r- Risale, Beyrut 2006, XIV/157.

⁵¹ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş- Şevkânî, *Fethu’l- Kadîr el-Câmi’ Beyne Fenni’r- Rivâyeti ve’l- Dirâyeti Min İlmi’t- Tefsîr*, Dâru’l Ma’ rifet, Beyrut 2007, 925.

⁵² Züheylî, 321.

⁵³ Kurtubî, XIV/157.

⁵⁴ Hüdâ: başta Kur’an-ı Kerim olmak üzere doğru yolu gösteren her şeye Hüdâ denir.

⁵⁵ Ebu’s- Suud, *Tefsîr-i Ebi’s- Suûd, İrşad-ı Akl-ı Selim İlâ Mezâyâ’l- Kur’ani’l- Kerim*, Beyrut-trs. VI/48.

⁵⁶ Taberî, XVI/200; Mâverdî, III/431; Cevzî, V/332; İbn Kesîr, IX/379; Abdurrahman b. Nâsır es- Sa’dî, *Tefsîr-u Kerîmu’r- Rahmân Fi Tefsîr-i Kelâmi’l- Mennân*, Dâru’s- Selâm Yayınları, Riyad 2002, 601; Nesefî, III/697; İbn Cüzey, et- Teshîl, II/28; Maturîdî, VII/318; Bursevî, V/441; Şevkânî, 925.

bir çare bulunmamak gibi mecazi manada körlük⁵⁷, şeklinde yorumlayanlar da az değildir.

Taberî'nin (ö. 310) naklettiğine göre Muhammed İbn Ebî Mûsâ'ya⁵⁸; *"Bu dünyada kör olan kimse âhirette de kördür."* âyeti hakkında bir soru sorulmuş. O da; *"Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."*⁵⁹ âyetini naklettikten sonra, *"kim ki bu dünyada âyette zikredilen nimetlerin şükründen körlük ederse işte o, âhirette kör ve yolunu şaşırmiş olacaktır"* diye cevap vermiştir⁶⁰. Zira kendilerine doğru yolu gösterenler vasıtasıyla kalp körlüğünden çıkıp kurtulmaları mümkünken, bu imkânı kullanmamışlardır.⁶¹

Yukarıdaki yorumlara dikkat edilirse, bu yorumların hepsi de âyetlerin ruhuna uygun görünmekle birlikte ilk zikrettiğimiz *"Kıyâmetten sonra mahşerde kör olarak haşrolmak"* maddesi siyak ve sibak açısından ilgili âyetlere daha bir uygunluk arz etmektedir. Taberî'ye göre âhiretteki körlükle ilgili ortaya konulan fikirlerden en doğrusu, insanın âhirette hem delillerini (kendine yol gösterecek olanları) hem de eşyayı görememesidir⁶².

Yukarıdaki âyetteki *"O: Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin?"* (Taha, 20/125) sorusunun cevabı sonraki iki âyette şu şekilde yer almaktadır: *"(Allah) buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun! Doğru yoldan sapmanı ve Rabbinin âyetlerine inanmayı işte böyle cezalandırırız. Âhret azabı, elbette daha şiddetli ve daha süreklidir."*⁶³ Âyette yer alan, *"Doğru yoldan sapmanı"* ifadeyle şirk koşanlar⁶⁴, aşırı bir şekilde isyan edenler⁶⁵, Allah'ın gönderdiği âyetlere inananlar⁶⁶ kastedilmiştir.

Benzer şekilde, Allah Teâlâ Muhammed suresinin ilk 22 âyetinde –birkaç âyet müstesna- kâfirlerden bahseder ve ardından şöyle buyurur: *"İşte bunlar, Allah'ın kendile-*

⁵⁷ Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el- Mâverdî el- Basri, *en- Nüket ve'l- Uyûn*, Dâru'l- Kitabi'l- İlmiyi, Beyrut, trs, III/431; Taberî, XVI/200; Nesefî, III/697; Maturîdî, VII/318; Züheyli, 321; Kurtubî, XIV/158; İbn Aşur Muhammed Tahir, *et- Tahrir Ve't- Tenvir*, Daru't- Tunusiyyi, Tunus 1984, XVI/332.

⁵⁸ Muhammed İbn Ebî Mûsâ'nın kimliği hakkında net bir bilgi elde edemedik.

⁵⁹ İsra, 17/70.

⁶⁰ Taberî, XV/10-11.

⁶¹ Ebû'l- Ferec Cemaeddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el- Cevzî el- Kuraşî el- Bağdâdî, *Zâdü'l- Mesîr Fi İlmi't- Tefsîr*, el- Mektebetü'l- İslâm, Beyrut 1983, V/66.

⁶² Taberî, XVI/201.

⁶³ Taha, 20/ 126-127.

⁶⁴ Cevzî, V/332.

⁶⁵ Kurtubî, XIV/159.

⁶⁶ Tabersî, VII/48

rini lânetlediği, sağır kıldığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.”⁶⁷ Bu âyetler âhirette, dehşet veren körlüğün özel olarak kâfirlere aidiyetini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kur’an’da geçen kör anlamındaki kelimelerden birisi الْعَمَى (el-‘amâ) şeklinde isimdir. Semûd kavmi hakkında olup aşağıdaki âyettir: وَالْمَا تَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى فَآخَذْنَاهُمْ صَاعِقَةً الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ⁶⁸ “Semûd’a gelince onlara doğru yolu gösterdik, ama onlar körlüğü doğru yola tercih ettiler. Böylece yapmakta oldukları kötülükler yüzünden alçaltıcı azabın yıldırımını onları çarptı.”⁶⁸

Âyette yer alan; “körlüğü doğru yola tercih ettiler”den maksat, Allah’ın (cc) peygamber göndererek, hidâyeti, hayrı, kurtuluş yollarını ve şer yollarını, delilleri (yol gösteren şeyleri) bildirmesine karşın⁶⁹, Semûd kavminin itaati bırakıp günahı⁷⁰, hidâyet ve rüşdü bırakıp dalaleti⁷¹, imanı bırakıp küfrü⁷² tercih etmeleridir. Cumhurun tercih ettiği görüş, Semûd kavminin ‘imanı bırakıp küfrü tercih’ etmesi yorumudur.

Kör anlamındaki kelimelerden birisi عَمَى (‘amen) şeklinde masdar olarak kullanıldığı bir âyet ise İslam’ın muhatapları olan Mekke müşrikleri hakkındadır: وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَبِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَاجِبٌ...⁷³ “...İnanmayanlara gelince, onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur’an onlara kapalıdır...”⁷³

Âyetteki; “Kur’an onlara kapalıdır” kısmı, Kur’an’ın beyanıyla hidâyete ermezler,⁷⁴ Kur’an’a karşı körlük edip, ondan istifade etmezler⁷⁵, çünkü manevi körlük onları tamamen kuşatmıştır⁷⁶ anlamlarında kullanılmıştır. Burada Mekke müşriklerine atfedilen körlük, kalp körlüğüdür. Öyle ki onlar, Kur’an’ın açık beyanına akıl ve idraklerini kapatmışlar inkârlarını inatla sürdürmüşlerdir⁷⁷. Fakat Kur’an-ı Kerim’in âyetlerinde verilen mesaj ve manaların Mekke müşriklerine kapalı olması kendi tercihleridir. Yani kendi dilleri üzerine inen Kur’an’ı çok iyi bilmelerine rağmen, inatla Kur’an’ın bildirdiği hakikate boyun eğmiyorlardı. Kur’an’ın mesajı herkese açıktır. Zira Kur’an, akıl ve kalp sahibi her bireyi eşit şekilde kendisine muhatap kılan mucize bir kitaptır. Dolayısıyla vur-

⁶⁷ Muhammed, 47/ 23.

⁶⁸ Fussilet, 41/17.

⁶⁹ Vehbe Züheyli, *Et-Tefsiru'l- Veciz Ala Hamişi'l Kur'an'il- Azim*, Dâru'l- Fikr, Şam, 1996, 479.

⁷⁰ Bursevî, VIII/245; Mâverdî, V/175.

⁷¹ Taberî, XX/404; Zemahşerî, V/367.

⁷² Tabersî, IX/12; Mâverdî, V/175; Nesefî, IV/105; Şevkânî, 1313; Bağavî, VII/169.

⁷³ Fussilet, 41/44.

⁷⁴ İbn Kesîr, XII/247.

⁷⁵ Bağavî, VII/177.

⁷⁶ Âlûsî, XXIV/130.

⁷⁷ Taberî, XX/450.

gulanan kapalılık, metnin veya hitabın kendisinde değil muhatabın algısında olduğu yönündedir. Bu söylediğimize şu âyet işaret etmektedir: “Ve dediler ki: Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır. Onun için sen (istediğini) yap, biz de yapmaktayız!”⁷⁸.

Kur'an-ı Kerim'de körlüğü ifade eden isimlerden ikisi عمون ve عمين kelimeleri olup cemi müzekker kalıbındadırlar. Her ikisi de birer âyette yer almaktadır. Bunlardan عمون kelimesinin yer aldığı âyet, Mekke müşrikleri hakkındadır: بَلْ اِدَارَكَ عْلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ بَلْ هُمْ هَلْ فِي شَكِّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عْمُونَ “Hayır; onların âhiret hakkındaki bilgileri yetersiz kalmıştır. Dahası, bu hususta şüphe içindedirler. Bunun da ötesinde, onlar âhiretten yana kördürler.”⁷⁹ Âyetteki, “onlar âhiretten yana kördürler” kısmında istiare sanatı vardır. Hakkı görmezlikten gelmek ve Allah'ın (cc) nimetleri hususunda tefekkür etmemek körlüğe teşbih edilmiştir⁸⁰. Mekkeli müşrikler basiretlerinin bozulmasından dolayı âhiretin varlığına delil olan şeyleri anlamamışlar⁸¹ ve böylece âhiret hakkında bilgisiz kalmışlardır⁸².

عمين kelimesinin yer aldığı âyet ise Nuh (a.s.)'un kavmi ile ilgilidir: فَكَذَّبُوهُ فَانْتَبِهْ اَلَّذِيْنَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَاغْرَقْنَا الَّذِيْنَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا عَمِيْنٌ “Onu yalanladılar, biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk! Çünkü onlar kör bir kavim idiler.”⁸³ Bundan önce kaydettiğimiz tüm âyetlerde olduğu gibi bunda da hakka karşı kör olma,⁸⁴ kalp⁸⁵ ve basiret körlüğü⁸⁶ anlamları vardır.

Kur'an-ı Kerim'de manevi körlüğü ifade eden kelimelerden iki tanesi de عمى (umyun) ve عميا (umyen) kelimeleridir. عمى (umyun) kelimesinin geçtiği âyetlerin tamamında dünya hayatında gerçeklere, yani peygamberlere ve onlarla birlikte gönderilen ilahi kitaplara karşı körlük etmek kastedilmiştir: “Sen körleri sapıklıklarından çevirip doğru yola getiremezsin. Ancak âyetlerimize inanıp da teslim olanlara duyurabilirsin.”⁸⁷

Bakara suresinde münafıkların dünya hayatlarındaki durumuyla ilgili bir temsil vardır: Onların (münafıkların) durumu, (karanlık gecede) bir ateş yakan kimse misalidir. O ateş yanıp da etrafını aydınlattığı anda Allah, hemen onların aydınlığını giderir ve onları karanlıklar

⁷⁸ Fussilet, 41/5.

⁷⁹ Neml, 27/66.

⁸⁰ Sâbûnî, Safvetü't- Tefâsîr, II/417.

⁸¹ el-Beydâvî, III/499.

⁸² Tabersî, VII/290.

⁸³ A'raf, 7/64.

⁸⁴ Şevkânî, 482.

⁸⁵ İbn Cüzey, et- Teshîl, I/306; Zemahşerî, II/457.

⁸⁶ Züheylî, 159.

⁸⁷ Nemle, 27/81. Benzer ayetler için bkz. Bakara, 2/18, 171; Yunus, 10/43; İsrâ, 17/97; Rûm, 30/53; Zuhuruf, 43/40.

*içinde bırakır; (artık hiçbir şeyi) görmezler*⁸⁸. Mâturîdî, bu âyeti yorumlarken, inkârcıların göz, kulak, dil organlarına sahip olmalarına rağmen bunlardan faydalanmadıklarını söyler. Çünkü bu organların en önemli işlevi insanı yanılmaktan ve yanlışa düşmekten korumasıdır. Bu durumda hakikatin görülmesi, duyulması ve neticesinde tabi olunması için insana verilen organın varoluş amacını gerçekleştirememesi körlük ve sağırılık olarak ifade edilmiştir⁸⁹. Bundan başka bu âyet, müminlerin yollarını aydınlatan ışıklarının olacağı mahşer gününde⁹⁰, münafıkların düşecekleri durumu bize bildiren şu âyeti hatırlatmaktadır: *Münafık erkeklerle münafık kadınların, müminlere: Bizi bekleyin, nurunuzdan bir parça ışık alalım, diyeceği günde kendilerine: Arkanıza dönün de bir ışık arayın! Denilir. Nihâyet onların arasına, içinde rahmet, dışında azap bulunan kapılı bir sur çekilir*⁹¹. Âyet, inkârcıların içerisine düştüğü pişmanlığı çok net bir şekilde resmetmektedir. Müminler ise dünyada gerçek ışığa uymanın ödülünü elde etmişler ve inkârcılara artık burada ışık aramanın beyhude olduğunu, dolayısıyla şimdi ihtiyaç duydukları ışığı dünyada iken aramaları gerektiğini söylemektedirler.

Bu âyetten anlaşılan o ki, âhiret körlüğü gerçek değil, mecazidir. Bu durumda -âyetten anlaşılacağı üzere- cehennem ehli olan münafıklar, müminlerin ışıklarını fark edecekler ve onların ışıklarından istifade etmek isteyecekler, ancak onlara müminlerin ışıklarından faydalanmaları hususunda izin verilmeyecektir. Böylece sanki körmüş gibi karanlıkta kalacaklar. Ancak bu, kâfirlerin ve münafıkların âhirette hiçbir şeyi veya hiçbir yeri görmeyecekleri anlamına gelmez. Onların mahşerde yer yer karanlıkta kalacakları anlaşılmaktadır. Nitekim amel defterlerinin dağıtımıyla birlikte, küçük büyük bütün amellerinin kaydedildiği amel defterlerini ve kötü amellerinin akabeti olan cehennemi görecekleri de bilinmektedir⁹².

Yukarıdaki âyetin son kısmında yer alan “sur” bazı müfessirlere göre, “a‘raf gibi bir perdedir” ki bu perde münafıkların, müminlerden ışık hususunda yardım talebinde bulunmaktan menedilmesi içindir⁹³. Bazı müfessirlere göre ise “a‘rafın kendisidir”⁹⁴. Birinci görüşe göre, cennet ve cehenneme daha ulaşmadan iki grup arasına bir perde

⁸⁸ Bakara, 2/17.

⁸⁹ Mâturîdî, I/395.

⁹⁰ 57/Hadîd/12.

⁹¹ Hadîd, 57/13.

⁹² Sebe, 34/31-33.

⁹³ Ebu'l Haccâc Mücâhid b. Cebr el Kurâşî'l- Mahzûmî, *Tefsîr-i Mücâhid*, (1. Baskı), Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut 2005, 287; Taberî, XXII/402; Râzî, XXVII/307.

⁹⁴ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, *Tefsîr-u Ğarîbu'l- Kur'an*, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut 1978, 453; Taberî, XXII/402; Râzî, XXVII/307.

çekileceği; ikinci görüşe göre ise iki grup ebedî kalacakları yer olan cennet ve cehenneme varınca, aralarına a'raf denen sur'un çekileceği anlaşılmaktadır.

Mahşer gününü ele alan hemen hemen tüm âyetler, o günün dehşetinden ve o gün birtakım insanların kaçacak yer arayacaklarından da bahseder:

*“O gün insan, «Kaçacak yer neresi!» diyecektir. Hayır, hayır! (Kaçıp) sığınacak yer yoktur!”*⁹⁵ âyette mahşer gününde bahsedilen kaçış tüm insanları kapsayıp, tahsis yapılmamıştır. Ancak müfessirler bu kaçışın kâfirleri ve yeniden dirilişi yalanlayanları kapsayacağı kanaatindedirler⁹⁶. Dolayısıyla âhiretteki körlüğün kâfirlere ait olacağı görüşü ağırlık kazanmaktadır⁹⁷. Bununla birlikte mademki Allah (cc) âhirette kaçacak yer arayanların kâfirler olduğunu kesin bir dille ifade etmemiştir. Öyle ise bu âyete muhatap olan bütün insanların bu konuda “beni ilgilendirmiyor” duygusu içerisinde değil de, “ben de ayağımı denk almalıyım” düşüncesi içerisinde mahşer gününe hazırlanması gerekmektedir.

Sonuç

Kur'an körlük anlamına gelen a'ma kelimesine, hem gözün fiziki âleme kapalı olması hem de akıl ve kalbin hakikate kapalı olması anlamına gelecek şekilde yer vermiştir.

Allah, insanın dünyada hakikati görmesi için bütün delil ve belgeleri kendisine iletmıştır. Allah fitraten yetkin ve sorumlu kıldığı insana akıl, irade, kudret ve tercih edebilme yetisi vermiş bunun yanında fiziki âlemi nazar ve tefekkürüne sunmuş, dahası peygamberler ve kitaplar aracılığıyla ilahi iradeyi kendisine bildirmiştir.

Böylece insandan varlığının delillerini doğru bir okumayla değerlendirmesini ve neticesinde Kendisine inanmasını ve itaat etmesini istemiştir. Dolayısıyla insandan hakikatin belgelerine gözünü ve kalbini hiçbir surette kapatmamasını talep etmiştir.

İnsan Allah'ın verdiği akı, gönderilen kitaplar ve peygamberler rehberliğinde doğru ve istikamet üzere değerlendirirse Allah'a, kitaplarına, meleklerine, peygamberlerine, âhiret gününe inanır ve ona uygun amellere yönelir. Eğer Allah'ın vermiş olduğu akı, Allah'ın değil, sapıranların yolunda kullanırsa o zaman dünyada ve âhirette, hem kendi başına hem de başkalarının başına sıkıntıların gelmesine sebep olacağı anlaşılmaktadır.

⁹⁵ Kıyâme, 75/10-11.

⁹⁶ Mâverdî, VI/153; Cevzî, VIII/419; Züheyli, 578.

⁹⁷ Seâlibî, IV/72; Sâbûnî, *Safvetü't- Tefâsîr*, II/250.

Ne acıdır ki, geçmişte yaşayan birçok insan veya kavim bazen gururlarından, bazen nefislerine ağır gelmesi, bazen çıkarları, sebebiyle veya daha başka sebeplerle, gelen kitaplardan, peygamberlerden ve dinlerden uzak durup, ona göre hayatlarını düzenlemek istememiş, hatta onlardan bir kısmı peygamberleri dinlememek ve onlara inanmakla kalmamış, daha da ileri gidip onları katletmişler. Bu durum onların manevi körlükte düştükleri seviyeyi göstermektedir.

Kendi içlerinden çıkan ve kendi dilleriyle onlara hitap eden peygamberleri gördükleri halde, onların hak peygamber olduklarını kabul etmeyip, söylediklerini dinlemeyip, onlara kulak vermeyen insanları Allah (cc), “körler” olarak nitelemiştir. Âhirette ise kör olarak haşrolacaklarını beyan buyurmuştur⁹⁸. Ancak âhiret mevzularını ele alan diğer âyetlerden de anlaşıldığı üzere bu körlük gerçek körlük değil, manevi körlüktür. Yani gözün görme özelliği devam etmesine rağmen, yol gösterecek bir rehberin veya yolunu aydınlatan bir ışığın olmaması sebebiyle göremez hale gelmesidir.

Mahşer körlüğünü ifade eden âyetlerin muhatabı kâfirler olsa da, müminlerin kendilerini bu akıbetten kesin bir şekilde korunmuş olacaklarını düşünmeleri hatalı olacaktır. Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da, kâfirler açık hedef olmakla birlikte inanlar da temkinli olsunlar diye âyetlerde genellikle hususi değil umumi ifadeler kullanılmış ve herkesin üzerine düşen dersi alması istenmiştir.

Hülasa, insan, hem kendisine verilen dünya gözünü hem de basiretini onları verenin rızası doğrultusunda kullanmak durumundadır. Aksi takdirde dünyada mânevî körlük olarak kabul edilen imansızlık ve imansızlığın neticeleri olan şeylerin sonucu, âhirette manen kör olarak haşrolmaktır.

Kaynaklar

- Âlûsî**, Ebu'l- Fadl Şihâbu'd- Dîn es- Seyyid Mahmud, *Rûhu'l- Meânî fi Tefsîri'l- Kur'ani'l- Azîm*, Dâr-u İhyai't- Tûrâsi'l- Arabî, Beyrut- trs.
- Bağavî**, Muhyi's- Sünne Ebû Muhammed el- Hüseyin b. Mes'ûd el- Bağavî, *Tefsîru'l- Bağavî (Meâlimü't- Tenzîl)*, Thk ve Thc: heyet, Dar-u Halibe, Riyad- h: 1409.
- Beydâvî**, Kâdı Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nâsiruddin el-*Beydâvî*, *Envâru't- Tenzîl ve Esrâru't- Te'vîl*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Bursevî**, İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l- Beyân*, Matbaa-i Osmaniye, h. 1331.
- Cevherî**, İsmail b. Hammâd el- Cevherî, *Tâcu'l- Luğati ve Sîhâhi'l- Arabiyyeti*, Dâru'l- İlmil Milliyîn, Kahire, 1956.
- Cevzî**, Ebû'l- Ferec Cemâleddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el- Cevzî el- Kuraşî el- Bağdâdî, *Zâdü'l- Mesîr Fi İlmi't- Tefsîr*, el- Mektebetü'l- İslâm, Beyrut, 1983.
- Cüzey**, Ebû'l- Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el- Kelbî, *et- Teshîl li Ulûmi't- Tenzîl*, Dâru'l- Kütübü'l- İlmiyyi, Beyrut, 1995.

⁹⁸ Taha, 20/124-127.

- Ebu'l- Bekâ**, Eyyüb b. Mûsâ el- Hüseyin el- Kefevî, *Mu'cemu Fi'l- Mustalahât ve'l- Furûku'l Luğavîyye*, er- Risâle, Lübnan, 1998.
- Ebu's- Suud**, Muhammed b. Muhammed el- İmâdî *Tefsîr-i Ebi's- Suûd, İrşad-ı Akl-ı Selîm İlä Mezâyâ'l- Kur'âni'l- Kerîm*, Beyrut-trs.
- Es- Sa'dî**, Abdurrahman b. Nâsır *Tefsîr-u Kerîmu'r- Rahmân Fî Tefsîr-i Kelâmi'l- Mennân*, Dâru's- Selâm, Riyad, 2002.
- Ferâhidî**, Halil b. Ahmed El Ferâhidî, *Kitâbu-l Ayn*, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut, 2003.
- Fîrûzâbâdî**, Mecdü'd- Din Muhammed İbn Ya'kub el Fîrûzâbâdî, *El-Kâmûs-ul Muhît*, er-Risâle, Beyrut, 2005.
- Hayyan**, Muhammed Yusuf Ebû Hayyan el- Endelüsî, *Tefsîru'l- Bahri'l- Muhît*, Thk: heyet, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut, 1993.
- İbn Aşûr**, Muhammed Tahir, *et- Tahrîr Ve't- Tenvîr*, Daru't- Tûnusiyyi, Tunus, 1984.
- İbn Kesîr**, İmam el- Celil el- Hafız İmâdî'd- Din Ebi'l- Fidâ İsmail İbn Kesîr ed- Dimeşkî, *Tefsîru'l- Kur'âni'l- Azîm*, Thk: heyet. Müesset-ü Kurtubâ, Kahire,2006.
- İbn Manzur**, Muhammed İbn Mükerrrem İbn Manzur-il Afrikiyyi-l Mısıriyyi, *Lisân-ul Arab*, Dâru's- Şuûni-s Sekâfiyyeti'l- Âmmeti Bağdat,1992.
- Kâsımî**, Muhammed Cemaleddin Kâsımî, *Mehâsinü't- Te'vîl*, Dâr-u İhyâi'l- Kütübi'l- Arabiyyi, 1957.
- Komasyon**, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- Kurtubî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el- Kurtubî, *El- Câmi' Li Ahkâmi'l- Kur'ân*, Thk: Abdullah b. Abdu'l- Hasani't- Türkî, Er- Risale, Beyrut, 2006.
- Maturîdî**, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el- Maturîdî, *Te'vîlâtü-Ehli's- Sünne*, thk. Mücdi Basillium, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2005.
- Mâverdî**, Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el- Mâverdî el- Basri, *en- Nüket ve'l- Uyûn*, Dâru'l- Kitabi'l- İlmiyi, Beyrut- trs.
- Nesefî**, Ebu'l- Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en- Nesefî, *Medârikü't- Tenzîl ve Hakâiki't- Te'vîl*, Thk: Seyyid Zekeriya, Mektebet-ü Nezâr Mustafa el- Bâz, trs.
- Râğîb**, Ebi'l- Kâsım Hüseyin bin Muhammed bin Mufaddal er-Râğîb el-İsfehânî, *El- Müfredat fi Ğarîb-il Kur'an*, Mektebet'ü Nezâr Mustafa el- Benâr, trs.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali Sâbûnî, *et- Tefsîru'l- Vâdih el- Müyesser*, Mektebetü'l- Asriyyi, Beyrut, 2007.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali, *Safvetü't- Tefâsîr*, Dâru'l- Fikr, Beyrut, 2000.
- Seâlibî**, Ebû Abrurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf Ebû Zeyd es- Seâlibî'l -Mâlikiyyi, *Tefsîru's- Seâlibî, el- Cevahiru'l- Hisân Fî Tefsîri'l- Kur'ân*, İhyâi't- Tûrasi'l- Azli, Beyrut, 1997.
- Şevkânî**, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş- Şevkânî, *Fethu'l- Kadîr el-Câmi' Beyne Fenni'r- Rivâyeti ve'd- Dirâyeti Min İlmi't- Tefsîr*, Dâru'l Ma'rîfet, Beyrut, 2007.
- Taberî**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, Tahkik: Abdullah b. Abdu'l- Muhsin et- Türkî, *Câmu'l- Beyân An Te'vil-i Âyi'l- Kur'an*, Dâr-u Hicr, Kahire, 2001.
- Tabersî**, Ebû Alâ'l- Fadl İbni'l- Hasan et- Tabersî, *Mecmau'l- Beyân fî Tefsîri'l- Kur'ân*, Dâru'l- Mur-tazâ, Beyrut, 2006.
- Tahânevî**, Muhammed Ali Tahânevî, *Keşf-ü Istilâhâti'l- Fünûn ve'l- Ulûm*, Mektebet-ü Lübnan, Lübnan, 1996.
- Zebîdî**, Seyyid Muhammed Murtazâ el- Hüseyin ez- Zebîdî, *Tâcu'l- Arûs Min Cevâhiri'l- Kâmûs*, Thk. Dâhî Abdu'l- Bâkî, Dâru't- Tûrâsi'l- Arabiyyi, Kuveyt, 2001.
- Zemahşerî**, ez- Zemahşerî Carullah Ebi'l- Kâsım Mahmud b. Ömer, *el- Keşşâf an Hakâik-ı Ğavâmi-zî't- Tenzîl ve Uyûni'l- Ekâvîl fi Vücûhi't- Tevîl*, Thk: Âdil Ahmed Abdu'l- Mevcûd ve Ali Muhammed Muavviz, Mektebetü Abikân, Riyad, 1998.
- Züheyli**, Vehbe *Et-Tefsîru'l- Vecîz Ala Hamîşi'l Kur'ân-il- Azîm*, Dâru'l- Fikr, Şam, 1996.